Богословље 71:1 (2012) 9–12 УДК: 82-95
Приказ

Зоран Крстић
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Београд
zkrstic@bfspc.bg.ac.rs

Религија у демократији: о књизи Марсела Гошеа
(у знак сећања на оца Радована Биговића)

На позив хрватске секције за социологију религије 1. јуна ове године требало је да у Загребу учествујем у округлом столу поводом књиге Марсела Гошеа (Marcele Gauchet) *Религија у демократији*. Текст који следи је требало да буде моје обраћање с обзиром на моја размишљања о књизи али и о теми генерално, из перспективе савремених друштвених кретања. Међутим, у ноћи 31. маја као гром из ведра неба пронела се вест о упокојењу оца Радована Биговића. У Загреб нисам отишао. Пишући ово обраћање нисам могао ни да наслутим да оно неће стићи до оних којима је било намењено већ да ће имати сасвим другу сврху. Са оцем Радованом сам делио слична теолошка интересовања и сигуран сам да би ова тема њему била блиска. Зато је и предајем читаоцима уместо некролога, а у сећање на драгог пријатеља, колегу, брата и саслужитеља оца Радована Биговића.

Захваљујем се организатору на љубазном позиву да учествујем у округлом столу поводом књиге Марсела Гошеа коју смо добили, истина не у коначном облику, али ипак довољно добром да се о њој може разговарати.

Мој положај у вечерашњој дебати је специфичан и желим одмах да нагласим свој угао посматрања. Он ће бити теолошки и пастирски. Полазим од основне, објављене чињенице хришћанске вере да је Богочовек Христос наша Истина и наше Спасење. Он се у историји открива и даје кроз Цркву и у њој као заједници верних и Његовом мистичном телу. Хришћани као ни Црква, нису од света али у свету обитавају и постоје „за живот света". Било каква небрига или манихејско гнушање над светом није и не може бити својствено Цркви, напротив. Из тих суштинских разлога свака анализа друштвених услова у којима Црква обитава али у којима и спроводи своју пастирску службу, верујемо ради спасења света, изазива и пажњу теолога и пастира. Овако схватање, за Цркву прихватљиве друштвене анализе изводи из света науке у живот јер је друштвена анализа претпоставка добре мисије Цркве.

А књига која је пред нама свакако представља прихватљиву и изузетну друштвену анализу. Још и раније знаменити Француз је указивао на проблем савремених европских друштава који се састоји у слабљењу владавине политичких вођа и својеврсном вакууму моћи који обесмишљава и мрви демократске процедуре. Његов предлог изласка из кризе је својеврсна конфедерација европских нација. Европа после више векова постаје несигуран простор за живот, немоћна да својим грађанима гарантује стабилност живота.

Гоше своју књигу и почиње забринутошћу. У свом излагању ја ћу такође говорити о двема забринутостима али и о једној чињеници која треба да пробуди, барем код хришћана, оптимизам. Најпре, мало оптимизма.

Можда нико други, сем једног Француза, неког из самог језгра лабораторије модерности, не може боље да опише и анализира рађање новог доба. Гоше одређује карактер модерности као „излазак из религије". То јесте прихватљив појам који њу добро одређује, а тиче се политичности религије која је подразумевајућа у свим традиционалним и хомогеним друштвима. Религије су, између осталих функција, давале легитимитет власти и моћи у друштву. Та политичност их је чинила моћним и смештала их у само средиште друштва. Владајући светоназор, космотеорија тих друштава је била нужно религијска. У оквирима европских друштава реч је, наравно, о хришћанству, али овај друштвени феномен није био искључиво хришћански, него опште религијски и среће се и на осталим меридијанима. Модерност је управо ту политичност хришћанства негирала и после дугих борби успела да цркве врати њиховој основној мисији – Јеванђељу. Вековна константиновска симфонија је била раскинута и то најпре на западу због разорних верских ратова који су претили да униште европска друштва, а у нешто другачијем облику и на истоку. Ова борба није била истог интензитета на европском западу и истоку али су резултати слични. На место религије дошла је политика. На место свештеника, политичари. Међутим, и поред свега и упркос очекивањима многих, религије су преживеле модерност, прилагодиле се новонасталој ситуацији, прихватиле демократске процедуре и ново место у друштву и тиме, како Гоше констатује, обесмислиле и саму политику, односно секуларни ум модерности „више нема потребе за изградњом државе људи наспрам неба". То је био крај политике као религије. И управо ову тачку видим као тачку оптимизма. Вековни непријатељи – хришћанство и, сада, десакрализована политика врло лако могу да се сложе око бар једног заједничког друштвеног циља, а то је старање о општем добру до кога се долази демократском процедуром. Етос живота у заједници као предуслов за остварење сваког човека појединца је етос који деле и хришћанство и модерност. Мој оптимизам се

састоји у садашњој могућности учешћа верујућих људи у јавном животу, у политичкој јавности, што им је до сада милитантно просветитељство често ускраћивало. Гоше овај захтев за „јавним признањем приватног веровања“ означава као велики проблем за француску културу. Додаћу, у загради, и једну опасност и заблуду на коју указује Хабермас, наиме, да „смрвљеној модерни још само религиозно усмерење ка некој трансцендентној циљној тачки може помоћи да изађе из слепе улице“[1]. Можда су се, заиста, поједини носталгичари прошлости обрадовали кризи али нама није потребна стара политичност религије у предмодерном кључу, већ сарадња свих, без искључења икога, у проналажењу решења.

А сада забринутости.

Историјски процеси се нису зауставили, а посебно је, већ много пута уочена иронија историје, опет актуелна. Све оно што је модерност приредила религији и сама је доживела. Политичари су заменили свештенике али су, у наставку, менаџери сменили политичаре, а у последње време све њих, медијски илузионисти. Подсетићу вас, на овом трагу, на једну сјајну анализу Жељка Мардешића о циклусима секуларизације.[2]

Под налетом кризе седамдесетих година прошлог века вера у моћ државе је истиснута повратком на милост и немилост тржишта. „Након фазе етатизације следи фаза либерализације“ али обе сапостоје без дефинитивне преваге неке од њих. Гоше не говори о тржишту као економској институцији унутар друштва већ о интериоризацији модела тржишта који ће оставити, по мишљењу аутора, немерљиве антрополошке последице. Као теолог, рекао бих да она „невидљива рука“ Адама Смита успоставља и даље етос људске похлепе која ништа друго и не може да уради друштву сем да га разори. Економизам је, можда, последња од великих идеологија модерности која, опет кажем можда, овог тренутка доживљава и она, свој крах. Али армија људи широм света која ће схватити да им се наде у побољшање животног стандарда и изласка из сиромаштва неће остварити су огромна потенцијална разарајућа сила. Животни губитници (по сопственом осећају) не презају ни од чега јер немају шта ни да изгубе.

И најзад, друга забринутост је везана за најсвежији талас индивидуализма, рекао бих нарцисоидности, који има тенденцију да промени карактер демократије, како сматра Гоше. Ако тежиште демократског процеса са трагања за општим добром прелази у заштиту појединачних, партикуларних људских идентитета у ком смислу онда надаље можемо говорити о људском друштву, пита се Гоше. Ја нисам компетентан да даље пратим ту могућност већ ћу се ограничити на њене могуће и већ приметне еклисио-

[1] Јирген Хабермас, Јозеф Рацингер, *Дијалектика секуларизације*, Досије, Београд 2006, 24.

[2] Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, KS, Zagreb 2007.

лошке импликације. Шире друштво негује људе који су све више суштински неспремни и неспособни за живот у заједници, од породице па до Цркве. У оквирима религиозности, резултати таквог става су приметни у све већем броју људи који напуштају своје, углавном традиционалне црквене заједнице и, у порасту широм Европе, верника без конфесионалне припадности. То су конкретне еклисиолошке импликације крајњег индивидуализма. У друштвеним приликама Србије, те тенденција се испољава у дистанцирању од Цркве као институције и као заједнице. Религиозност бежи у интиму уз остајање у површној и формалној вези са Црквом најчешће преко обреда. Како сам већ нагласио, хришћанство не види заједницу само као једну од могућности за човеково остварење већ као предуслов пуноће живота по узору на Свету Тројицу која је заједница личности. Тежња ка самодовољности и суштинској усамљености је за хришћане предокус небића и непостојања.

Забринутост је оправдана али хришћане она не води у песимизам. Тамо где престају људски путеви, почињу Божији. Где се умножи грех, умножава се и благодат Божија. Потребно је, и то од хришћана зависи, да јеванђелски етос не буде само стара порука у стално новом свету, већ напротив, поново свежа и увек нова порука истинске људскости и доброте која недостаје уморном и много пута у надама изневереном европском човеку.

Захваљујем се на вашој пажњи.